

8. Муромцева О. Г. Германізм / О. Г. Муромцева // Українська мова. Енциклопедія. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 95.
9. Онишкевич М. Германізми в бойківському діалекті / М. Онишкевич // Іноземна філологія: Міжвідомчий Республіканський збірник. – Львів. – Вип. 21. – 1970. – С. 38 – 45.
10. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1982. Т. 1 – 7 / Укл.: Р. В. Болдирев та ін. – 1982–2012.
11. Тимченко Є. Історичний словник українського язика / [під ред. Є. Тимченка ; укл. : Є. Тимченко, Є. Волошин, К. Лазаревська, Г. Петренко]. – Х.–К. : Державне видавництво України, 1930–1932. – Т. 1 – 2. – 947 с.
12. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. – Львів : Ін-т українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України. – 1994. – Вип. 1 – 15. – 1994–2010.
13. Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. / [за ред. Л. Гумецької]. – К. : Наукова думка, 1977. – Т. 1. – 632 с. ; 1978. – Т. 2. – 592 с.

УДК 811.112'367.92

Зінченко О.А.
(Київ, Україна)

РИТМІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ СУЧАСНОГО НІМЕЦЬКОГО МОВЛЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню усного німецького спонтанного мовлення чоловіків і жінок. Велику увагу приділено дослідженню фонетичного слова – мінімальної одиниці опису звукового мовлення, його властивостей у мовленнєвому потоці. Розглянуто особливості ритмічної організації усного непередготовленого німецького мовлення представників протилежних статей на надсегментному рівні.

Ключові слова: мовленнєвий ритм, спонтанне мовлення чоловіків/жінок, фонетичне слово, ритмічна структура, акцентний тип.

Статья посвящена исследованию устной немецкой спонтанной речи мужчин и женщин. Большое внимание в статье уделено изучению фонетического слова – минимальной единицы описания звучащей речи, его особенностям в речевом потоке. Рассмотрены особенности ритмической организации устной неподготовленной речи представителей противоположных полов на супрасегментном уровне.

Ключевые слова: речевой ритм, спонтанная речь мужчин/женщин, фонетическое слово, ритмическая структура, акцентный тип.

The investigation of verbal German spontaneous men's and women's speech is described in the article. Great attention is paid to the phonetic word as a minimum unit of sound speech, its characteristics in speech rhythm. The peculiarities of organization oral German unprepared speech by opposite sex over segmental level are looked into.

Key words: *speech rhythm, phonetic word, the spontaneous speech of men/women, phonetic word, rhythmic structure, accentual type.*

Дослідження різних аспектів усного мовлення як основного виду спілкування будь-якої людини є одним із перспективних напрямів сучасних лінгвістичних студій. Велику увагу дослідники приділяють вивченню не лише граматичної, стилістичної, а й просодичної організації усіх типів невідготовленого мовлення.

Питання мовленнєвого ритму неодноразово поставали предметом багатьох дискусій і лінгвістичних розвідок, в результаті яких властивості ритму досліджено на матеріалі російської [5, 6, 15], англійської [2, 11] і німецької мов [1, 3, 12, 14]. Але отримані дані є недостатніми, оскільки вони не характеризують ритм мовлення чоловіків і жінок. Існує ще багато прогалин, заповненню яких деякою мірою слугують результати цього дослідження. **Актуальність** запропонованої статті зумовлена необхідністю висвітлення особливостей ритму німецького спонтанного мовлення з урахуванням статі мовців.

Метою статті передбачено дослідити особливості ритмічної організації невідготовленого мовлення носіїв німецької мови. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: сегментування текстів невідготовленого мовлення чоловіків і жінок на ритмогрупи (фонетичні слова), встановлення їхньої тривалості, визначення ритмічних моделей, аналіз внутрішньої будови фонетичних слів та визначення їх акцентних типів.

Матеріалом дослідження слугували записи інтерв'ю коментаторського типу 5-ти дикторів чоловічої та 8-ми дикторів жіночої статі, однакових за віком (від 20 до 25 років) і соціальним статусом (студенти педагогічного інституту м. Швєбїш-Гмюнд і університету ім. М. Лютера в м. Халле-Віттенберг).

Будь-якому типу усного мовлення однаковою мірою властивий ритм, який є засобом, організовуючим наше сприйняття. Мовленнєвий ритм, імпліцитно закладений у мовленні, виявляється в ритмічних стереотипах мови, засвоєних людиною. Ритміка мовлення не усвідомлюється носієм мови, вона реалізується і сприймається автоматично, проявляючи свою стабільність [1: 124].

Мовленнєвий ритм характеризується періодичністю, яка передбачає повторення деяких одиниць, різних за тривалістю структур через певні проміжки часу, які утворюють не лише ритмічну послідовність мовлення, а й впорядковану ритміко-мелодійну систему усного тексту. Ритмічна послідовність сама по собі нічого означає, але саме у мовленні перевіряється на значущу [2: 155], оскільки ритм організовує мовленнєвий континуум [1: 78].

Згідно з результатами досліджень звукового мовлення, впроваджених дослідниками на матеріалі багатьох мов, внаслідок асимілятивних процесів, випадіння звуків і цілих слів відбувається стирання і перерозподіл меж слів, внаслідок чого виникають одиниці, більші, ніж лексико-граматичне слово. Суть такої одиниці для опису звукового мовлення полягає у тому, що декілька слів можуть сполучуватися в одну єдність, основним стрижнем якої є основний наголос. Не виключають наявність і другорядного наголосу, визначаючого загальний ритмічний рисунок фонетичного слова [3: 232].

Дослідження ритмічної організації усного спонтанного мовлення (СМ) німців передбачало сегментування текстів невідготовленого мовлення чоловіків і жінок, отриманих

методом інтерв'ювання, на ритмогрупи (фонетичні слова), встановлення їхньої тривалості, визначення ритмічних моделей, аналіз внутрішньої будови фонетичних слів (ФС).

Традиційно *фонетичним словом* вважають самостійне слово разом з ненаголошеними службовими словами й частками, що прилягають до нього [4: 497]. Отже, під фонетичним словом (ритмічною структурою) розумітимемо «одне або декілька повнозначних або службових слів, об'єднаних одним словесним наголосом» [5: 38], особливу ритміко-акцентуаційну єдність основного морфологічного слова й різного роду проклітик і енклітик, що є «звуківим комплексом, відрізком тексту», об'єднаним одним основним наголосом [6: 4], наприклад, *da y'hab y'ich y'Ge'burstag y'gehabt*.

Розглядаючи слово в аспекті звучання, говорять про ФС, об'єм якого є величиною змінною, залежною від умов контексту. Саме змінюваність об'єму ФС і його залежність від контексту свідчать про те, що ФС є одиницею мовлення [7: 54; 142, с. 6].

Фонетичне слово дуже часто є основною одиницею опису спонтанного мовлення [81, с. 32; 9: 171], оскільки ритмічний ефект мовлення досягається завдяки закономірній послідовності наголошених складів з ненаголошеними, які примикають до них.

Фонетичне слово як мінімальна ритмічна одиниця усного мовлення є: неподільною одиницею, фонетична цільність якої визначається словесним наголосом і залежністю ненаголошених голосних від розташування по відношенню до наголошеного голосного [7: 71–72]; носієм смислу та просодичної інформації; реально існує в усному мовленні; виділяється із контексту; може функціонувати самостійно, виконуючи роль слова-фрази; здійснюючи певні ритмічні та семантичні функції, є складовою цілісного тексту; є двоплановою одиницею, оскільки може виконувати роль водночас одиниці сприйняття і реалізації усного висловлення [5: 32].

Фонетичні слова можуть бути і односкладовими, і багатоскладовими структурами, що містять, переважно, до дев'яти складів. Проте, за результатами впровадження дослідження, у СМ чоловіків і жінок виявлено також ФС, що налічують більш ніж дев'ять складів. Втім, відповідно до даних дослідження, відображених у табл. 1, зазначених слів небагато, тому вважатимемо ФС, кількість складів в яких перевищує п'ять, багатоскладовими словами. Усі значення кількісного складу ФС наведено у %, за 100% прийнято загальну кількість ФС, отриманих під час реального звучання усних текстів дикторів чоловічої і жіночої статі.

Таблиця 1.

Структурно-типологічна класифікація ФС у спонтанному мовленні представників протилежних статей

К-сть складів у ФС	СМ чоловіків у %	СМ жінок у %	К-сть складів у ФС	СМ чоловіків у %	СМ жінок у %	К-сть складів у ФС	СМ чоловіків у %	СМ жінок у %
1	7,7	8	8	4,5	4	15	0,2	0,2

2	13,4	16,6	9	2,8	2,4	16	0,2	-
3	17	19,6	10	2,4	2,2	17	-	-
4	19	16,5	11	1,6	1,1	18	0,1	-
5	13	13	12	1,2	0,7	19	0,1	-
6	8,7	8,6	13	0,9	0,5			
7	6,9	6,3	14	0,5	0,3			

Як видно з табл. 1, усне СМ носіїв німецької мови характеризується наявністю ФС, в яких більш ніж дев'ять складів. Результати даного дослідження вказують на те, що такі слова характерні більшою мірою для дикторів-чоловіків, ніж для дикторів-жінок. Крім того, в усному мовленні жінок не виявлено ФС, кількість складів яких перевищує п'ятнадцять. Згідно отриманих даних, шістнадцяти-, вісімнадцяти- і дев'ятнадцятискладові ритмічні структури притаманно вживати дикторам чоловічої статі.

За способом утворення ФС може бути *простим* (може збігатися із традиційною лексико-граматичною одиницею мови) і *складеним* (містить кілька мовних елементів і складається із проклітики, тобто переднаголошених складів і наголосу (проклітичний спосіб) або проклітики, наголосу й енклітики – післянаголошених складів (проклітично-енклітичний спосіб)).

Аналіз способів утворення і частотності окремих видів ФС у експериментальному матеріалі дослідників показав, що для непідготовленого мовлення характерні, переважно, складені проклітичні фонетичні слова [3: 44].

Формування фонетичного слова у звуковому мовленні здійснюється відповідно до власних специфічних законів. Тому, з огляду на те, що ФС є структурною послідовністю певної кількості складів і місцем наголосу, слід розглянути ритмічну структуру, яка передбачає вивчення його акцентного типу. Під акцентним типом (АТ) розуміють схему розташування наголосу в словоформах певної множинності слів, що належать до окремої частини мови [10: 184]. Акцентні типи ФС є особливими структурними одиницями фонетичної системи мови, які відрізняються кількістю та ступенем наголосу, послідовним розподілом головних та другорядних наголосів [11: 76].

Ритмічна структура є ритмічною організацією ФС, тому належить до одиниць дещо вищого порядку, ніж ФС. У сучасній літературі прослідковується тенденція до заміни поняття “фонетичне слово” поняттям “ритмічна структура” і, відповідно, зарахування зазначеної одиниці до надсегментного рівня. ФС або ритмічна структура у такому значенні розкриває особливості ритму певної мови і визначає періодичність наголошених і ненаголошених складів [12: 97]. Крім того, ритмічна структура є центральною одиницею, яка уможлиблює вивчення усіх рівнів і елементів, що утворюють озвучений текст [13: 11]. Тому доречно розрізняти поняття “ритмічна структура” і “фонетичне слово”, адже ритмічна структура вважається специфікою будови ФС як одиниці, що посідає проміжне місце між надсегментним і сегментним рівнями [12: 97].

Розподіл за типами акцентуації відбувається відповідно до позиції наголосу та кількості переднаголошених та післянаголошених складів [9: 181]. Ритмічні моделі або акцентні типи представляються у формі дробу, в якому чисельник є кількістю складів, а знаменник – позицією наголошеного складу, наприклад, *Be 'ruf – 2/2*, *umy diey'Kinder – 4/3* [14: 95] або за допомогою певних схем: *Be 'ruf* („ \cup ”) ненаголошений склад, “—”

наголошений склад) \cup —, *um y'die y'Kinder* $\cup \cup$ — \cup . За кількістю складів у ФС визначають належність даного акцентного типу до класу: клас 1 – односкладові, клас 2 – двоскладові тощо, наприклад, *Be'ruf* – клас ФС – 2, тип ФС – 2/2 (\cup —), *um'y die y'Kinder* – клас ФС – 4, тип ФС – 4/3 ($\cup \cup$ — \cup).

Експериментально-фонетичні дослідження ритмічної організації мовлення підтверджують той факт, що інвентар класів ФС у мовленні є обмеженим [80]. Згідно експериментальних даних О.І. Стеріополо [9: 177–178], у німецькій мові налічують від одного до дев'яти класів фонетичних слів. У спонтанному ж мовленні простежується більша кількість класів й особливо велике розмаїття акцентних типів ФС, тут можуть зустрічатися ритмічні моделі від 1/1 до 11/11 [14: 95–96].

За даними проведеного експерименту, в усному мовленні чоловіків виявлено дев'ятнадцять класів ФС, натомість СМ жінок характеризується п'ятнадцятьма класами ФС (результати унаочнено вище в табл. 1).

Відповідно до кількості складових у ФС, розрізняють від одного до дев'яти найбільш уживаних акцентних типів [9: 241]. Проте, результати аудиторського аналізу СМ німців свідчать про те, що в усному мовленні дикторів чоловічої статі превалюючими є ФС, утворені щонайбільше п'ятьма складами. Натомість у непідготовленому мовленні дикторів жіночої статі найчастотніші акцентні типи містять від одного до чотирьох складів. Результати аудиторського аналізу подано в табл. 1.

Характер розподілу акцентуації і кількість складів ритмічних одиниць залежить від темпу того чи іншого типу усного мовлення. З прискоренням темпу зменшується кількість виділених наголосом складів, і, відповідно, збільшується кількість ненаголошених. Таким чином, довжина ФС є величиною змінною, залежною від ступеня темпу мовлення.

Аудиторський аналіз уможливив з'ясування специфіки ритмічної організації СМ дикторів-чоловіків і жінок. Під час дослідження визначено частотність окремих фонетичних слів, зазначено їхню тривалість та встановлено ритмічні моделі найтиповіших ФС у непідготовленому мовленні німців. Для встановлення найчастотніших класів та акцентних типів ФС в усному непідготовленому мовленні дикторів вираховано відсоткове відношення уживаності кожного з класів ФС від загальної кількості. Варто зазначити, що АТ визначено лише для тих фонетичних слів, які є превалюючими у мовленні представників протилежних статей, тобто їхній кількісний показник перевищує 10%. Результати цього етапу експерименту представлено в табл. 2 і 3, де найчастотніші акцентні типи ФС подано зверху вниз, а домінуючий АТ певного класу фонетичних слів виділено жирним шрифтом.

Таблиця 2.

Найуживаніші акцентні типи ФС в усному німецькому мовленні чоловіків

Акцентний тип ФС	Кі-сть ФС	Показник у %	Акцентний тип ФС	Кі-сть ФС	Показник у %
— $\cup \cup \cup$ 4/1	84	15,7	— \cup 2/1	196	51,7
\cup — $\cup \cup$ 4/2	115	21,5	\cup — 2/2	183	48,3
$\cup \cup$ — \cup 4/3	214	39,9	— $\cup \cup \cup \cup$ 5/1	31	8,4

УУУ—4/4	123	22,9	У—УУУУ5/2	52	14,1
—УУ3/1	105	21,8	УУ—УУ5/3	84	22,8
У—У3/2	248	51,6	УУУ—У5/4	153	41,6
УУ—3/3	128	26,6	УУУУ—5/5	48	13

Як видно з табл. 2, превалюючими в усному мовленні дикторів чоловічої статі є чотирискладові ФС і найчастіше диктори-чоловіки виділяють наголосом третій склад зазначених ФС (zu ŷbe!suchen, ich ŷbin ŷ!glŷcklich, mit ŷCom!putern). Друге місце за частотністю належить трискладовим ФС, в яких наголошений другий склад (zu ŷ!surfen, in ŷ!Deutschland, wa!rum ŷjetzt). Згідно з даними впровадженого дослідження, у неїдготовленому чоловічому мовленні виявлено майже однакову кількість двоскладових (13,4%) і п'ятискладових (13%) ФС. Двоскладові фонетичні слова у СМ чоловіків визначаються, переважно, наголошеним першим складом (!auskennt, !Fu!ßball, !manchmal), а п'ятискладові ритмічні структури характеризуються наголосом на четвертому складі (um ŷmich ŷin ŷ“Stuttgart, wenn ŷalte ŷ!Menschen, in ŷmeiner ŷ!Freizeit).

Таблиця 3

Найуживаніші акцентні типи ФС в усному німецькому мовленні жінок

Акцентний тип ФС	Кі-сть ФС	Показник у %	Акцентний тип ФС	Кі-сть ФС	Показник у %
—УУ3/1	192	25,7	УУ—У4/3	240	38
У—У3/2	357	47,9	УУУ—4/4	136	21,6
УУ—3/3	197	26,4	—УУУУ5/1	46	9,3
—У2/1	364	57,6	У—УУУ5/2	79	15,9
У—2/2	268	42,4	УУ—УУ5/3	109	21,9
—УУУ4/1	86	13,6	УУУ—У5/4	191	38,4
У—УУ4/2	169	26,8	УУУУ—5/5	72	14,5

Згідно отриманих даних, найчастотнішими ритмічними моделями в усному жіночому мовленні є ФС третього класу, які характеризуються наголошеним останнім складом (damit ŷ!macht, die ŷman ŷ!schnell, oder ŷ!Kohl). Друге місце в усному мовленні дикторів жіночої статі за уживаністю посідають двоскладові (16,6%) і чотирискладові (16,5%) ФС. Двоскладові ритмічні структури визначаються у СМ дикторів-жінок акцентуацією першого складу (!L!ändern, !Dinge, !oder), а чотирискладові – наголошенням передостаннього складу (des ŷSe!mesters, wenn ŷich ŷ!einfach, nicht ŷsehr ŷ!schwierig). Відповідно до даних впровадженого дослідження, менш частотними вважаються п'ятискладові ФС, в яких жінки наголошують останній склад (das ŷist ŷfŷr ŷmich ŷ“Glŷck, sich ŷin ŷihrem ŷ!Frust,ich ŷmuss ŷdiesen ŷ!Man).

Встановлені під час дослідження особливості ритмічної організації спонтанного мовлення чоловіків і жінок дозволяють зробити припущення, що чоловіки здатні говорити швидше, ніж жінки, тому і ФС у них довші.

Коротші інтервали між двома наголошеними складами типові здебільшого для мовлення дикторів-жінок. Найчастотніший міжнаголошений інтервал у мовленні дикторів-жінок складає один склад, натомість у чоловічому мовленні – два або три ненаголошені склади. Усі наведені вище підрахунки дають підстави стверджувати, що ритміка усного мовлення чоловіків відрізняється від ритміки імпровізованого мовлення жінок. Нетривалі інтервали між двома найближчими наголошеними складами і наявність коротких ритмогруп, притаманні мовленню жінок, свідчать, про те, що жінкам властиво розмовляти дещо повільніше, ніж чоловікам. Таким чином, виявлені особливості ритмічної організації імпровізованого мовлення носіїв німецької мови можна пояснити високим ступенем спонтанності мовлення й варіативністю темпу мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скрипняк Т. Л. Риторичний аспект просодії німецькомовної проповіді (експериментально-фонетичне дослідження): дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Скрипняк Тетяна Леонідівна. – К., 2009. – 264с.
2. Бишук Г. В. Ритмічна модель англомовного художнього тексту (експериментально-фонетичне дослідження на метрiалі соціально-психологічних оповідань письменників ХХ ст.): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Бишук Галина Володимирівна – К., 2003. – 208 с.
3. Стериополо Е. И. Фонетическое слово как единица описания звучащего текста / Е. И. Стериополо // Загальна та експериментальна фонетика. Збірник наукових праць. – К., Видав. дiм Соборна Україна. – 2001. – С. 231–234.
4. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – [изд. 5-е, стереотипн.]. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 576 с.
5. Златоустова Л. В., Хитина М. В. Частотность единиц ритма русской речи / Л. В. Златоустова, М. В. Хитина // Вестник. Моск. ун-та. Серия 9. – Филология. – 1988. – № 1. – С. 31–39.
6. Богданова Н. В. Живые фонетические процессы русской речи : Пособие по спецкурсу / Наталья Викторовна Богданова. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2001. – 186 с.
7. Черемисина – Ениколопова Н. В. Законы и правила русской интонации : [учебн. пособие] / Н. В. Черемисина-Ениколопова – М. : Флинта, 1999. – 515 с.
8. Потапов В. В. Перцептивный анализ ритмической текстов деловой прозы / В. В. Потапов // Сб. науч. трудов Моск. гос ин-т., 1988 – С. 4–11.
9. Стериополо Е. И. Система гласных и её реализация в речи (экспериментально-фонетическое исследование на материале немецкого языка): дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.19. / Стериополо Елена Ивановна. – СПб., 1995. – 422 с.
10. Потапова Р. К. Речь: коммуникация, информация, кибернетика: Учеб. Пособие / Родмонга Кондратьевна Потапова. – [3-е изд, стереотипн.]. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 568 с.
11. Торсуев Г. П. Константность и вариативность в фонетической системе (на материале английского языка) / Георгий Петрович Торсуев. М. : Наука, 1977. – 122 с.

12. Кузьменко Т. М. Редукція наголошених голосних у сучасному німецькому мовленні (експериментально-фонетичне дослідження): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Тетяна Миколаївна Кузьменко. – Київ, КНЛУ, 2006. – 262 с.
13. Златоустова Л. В., Галяшина Е. И. Распознавание индивидуальных и групповых акустико-перцептивных характеристик говорящего по звучащей речи / Златоустова Л. В., Галяшина Е. И. – 2000. – [Электронный ресурс] / Режим доступа : <<http://www.philol.msu.ru/rus/gorn/arso/zlat2.htm>>
14. Кузьменко Т. М. Особливості ритмічної структури фонетичного слова у німецькому спонтанному мовленні / Т. М. Кузьменко // Вісник Харківського національного ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2005. – № 649. – С.93–98.
15. Иванова-Луцькіна Г. Н. О ритме прозы / Г. Н. Иванова-Луцькіна // Развитие фонетики современного русского языка. – 1971. – С. 128–147.

УДК 811.163.2'373.45

*Сорока О.Б.
(Львів, Україна)*

НОВІ ІНШОМОВНІ СЛОВА В СУЧАСНІЙ БОЛГАРСЬКІЙ МОВІ (СПРОБА ВПОРЯДКУВАННЯ ТЕРМІНІВ ТА ДЕФІНІЦІЙ)

У статті зроблено спробу впорядкування термінів та дефініцій теорії запозичення у болгарському мовознавстві та створення цілісної термінологічної характеристики запозичень сучасного періоду. Описано терміни для позначення позиченого слова з точки зору походження, поширення, часу.

Ключові слова: болгарська мова, запозичені слова, іншомовні слова, інтернаціоналізми, новозапозичення.

В статті зроблено спробу систематизації термінів та дефініцій теорії заимствования в болгарском языкознании и создания целостной терминологической характеристики заимствований современного периода. Описаны термины для обозначения новых заимствованных слов с точки зрения происхождения, распространения, времени.

Ключевые слова: болгарский язык, заимствования, иноязычные слова, интернационализмы, новые заимствования.

The attempt to systematize terms and definitions of loan-word theory in Bulgarian linguistics has been made. The author has also tried to create complete terminological characteristics of present loan-words. Terms for designation of new loan-word according to such criteria as origin, expansion and time have been described.

Key words: Bulgarian language, loan-words, foreign words, internationalisms, new loan-words.